Capitolul 1. Introducere

§1. Definiția dreptului internațional public

„Dreptul poate exista doar într-o societate şi nu poate exista nicio societate fără un sistem de drept care să reglementeze relațiile dintre membrii săi”[1]. Transpunerea acestei afirmații, perfect valabile pentru sistemele de drept intern, asupra dreptului internațional, nu s-a făcut fără dificultate. Există o societate internațională? Dar un drept aplicabil acesteia, în adevăratul sens al cuvântului? Acestea sunt întrebările care au preocupat doctrina dreptului internațional, dar şi a filosofiei dreptului sau a sociologiei juridice.

În încercarea de a răspunde acestor întrebări, a fost definită **societatea internațională**[2] ca acea comunitate a statelor suverane care intră în raporturi juridice unele cu altele. Dacă în perioada clasică a dreptului internațional (sec. al XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea), participarea la societatea internațională era un privilegiu al statelor[3], în timpurile moderne această societate s-a îmbogățit însă şi cu alte elemente: organizațiile internaționale interguvernamentale, organizațiile internaționale nonguvernamentale şi chiar individul, ca actor în relațiile internaționale[4].

Ceea ce este caracteristic societății internaționale este natura sa *poliarhică*, ce vizează repartizarea puterii între diferitele sale componente. Este consecința firească a suveranității şi egalității statelor, ca principali membri ai societății internaționale[5].

---

[1] J. Brierly, *The Law of Nations*, 1963 (*apud* D.J. Harris, *Cases and Materials on International Law*, 6th ed., London, Thomson-Sweet&Maxwell, 2004, p. 1).

[2] Deşi o parte a doctrinei apreciază că relațiile internaționale se stabilesc în cadrul unei comunități internaționale, considerăm importantă distincția pe care alți doctrinari o fac între societate internațională şi comunitate internațională şi preferința pentru cea dintâi. Astfel, în cadrul unei comunități internaționale se apreciază că ar predomina legăturile de ordin afectiv, pe când în cadrul unei societăți internaționale, membrii sunt uniți, mai degrabă, prin legături de interes. A se vedea pentru aceste aspecte, Al. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *Drept internațional contemporan*, ed. a 2-a, Ed. All Beck, Bucureşti, 2000, p. 1-6. A se vedea şi G. Schwarzenberger, *The Three Types of Law,* în Ethics nr. 2/1943, p. 90; G. Schwarzenberger, *The Rule of Law and the Disintegration of the International Society,* în AJIL nr. 1/1939, p. 56 şi urm. Georg Schwarzenberger folosea, pentru a face distincția dintre societate şi comunitate, criteriul solidarității.

[3] Este şi motivul pentru care unii autori fac distincția între *societate interetatică* şi *societate internațională*. Societatea interetatică sau tradițională este aceea în care statele sunt singurii actori, în timp ce societatea internațională contemporană este mai mult decât o societate interetatică, în condițiile în care, astăzi, pe de o parte, calitatea de subiect de drept internațional aparține şi organizațiilor internaționale interguvernamentale, iar, pe de altă parte, există un număr impresionant de entități cu capacitate restrânsă de drept internațional (organizațiile non-guvernamentale, societățile transnaționale etc.). A se vedea, pentru această distincție, S. Scăunaş, *Drept internațional public*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2007, p. 2.

[4] Unii doctrinari consideră că „esențială pentru dreptul internațional public este societatea de state, iar termenul de societate internațională ar trebui rezervat acestei societăți, cel puțin pentru scopurile pe care le are studiul dreptului internațional public”. A se vedea, pentru această opinie şi argumentarea ei, V. Constantin, *Drept internațional,* Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2010, p. 56-65.

[5] A se vedea şi R. Miga-Beşteliu, *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public,* ed. a 3-a, Bucureşti, All Beck, 2003, p. 1.

În plus, mai trebuie să ținem seama de faptul că dreptul internațional reglementează relațiile dintre state în cadrul unei societăți internaționale caracterizate printr-un grad mare de dinamism. Astfel, dacă societatea internațională creată după cel de al doilea război mondial se caracteriza prin bipolarism, respectiv permanenta antiteză între Est şi Vest, societatea internațională actuală, pentru care un moment decisiv a fost căderea Zidului Berlinului, este o societate internațională *multipolară*, dacă nu chiar *apolară*[1], în care puterea este descentralizată şi repartizată în mod inegal.

Tot după anul 1989, globalizarea (mondializarea) a produs cel puțin două categorii de efecte, care se prezintă în registre diferite: pe de o parte, o mare deschidere şi liberă circulație a ştiinței, tehnicii, informațiilor ori schimburilor economice, iar, pe de altă parte, au accentuat şi o serie de preocupări de natură identitară, culturală, manifestate fie sub formă regională, fie națională ori chiar locală. Toate aceste evoluții sunt reflectate, aşa cum vom arăta în cele ce urmează, şi în normele de drept internațional public.

O altă particularitate a societății internaționale actuale este şi erodarea tot mai accentuată a statului-națiune. „Noile state suverane" sunt dotate cu o suveranitate mult limitată, cu competențe tradiționale delegate unor organizații internaționale sau altor forme de cooperare (a se vedea, în cadrul Uniunii Europene, aspectele legate de moneda unică europeană, de necesitatea unei politici externe şi de securitate comună etc.) şi în situația de a fi interdependente, în tot mai multe dintre domeniile lor de acțiune.

Raporturile stabilite între membrii societății internaționale poartă denumirea de **relații internaționale**, iar normele juridice care guvernează aceste raporturi formează dreptul internațional public.

Dreptul internațional public a fost **definit** ca „acel **corp de reguli** obligatorii din punct de vedere juridic pentru state în relațiile dintre acestea"[2].

Un alt autor defineşte dreptul internațional public pornind de la elementele sale esențiale: „un **ansamblu de norme juridice** chemate să reglementeze raporturile dintre state şi celelalte subiecte ale dreptului internațional, norme create de aceste subiecte pe baza acordului lor de voință"[3].

O altă parte a doctrinei apreciază că este mai potrivită prezentarea dreptului internațional public ca **sistem normativ,** şi nu ca ansamblu de norme juridice. Se apreciază că transformarea unui ansamblu de norme juridice într-un sistem de drept este consecința unei acțiuni politice şi că există câteva caracteristici care fac sistemul juridic diferit de un simplu ansamblu de norme[4]. Redăm în cele ce urmează o parte a argumentelor pentru care dreptul internațional ar trebui privit, mai degrabă, ca sistem. Astfel, spre deosebire de sistemul juridic al statului unitar, care este considerat a fi sistemul juridic cu cel mai mare grad de centralizare, sistemul dreptului internațional cunoaşte doar fenomene de centralizare sau procese de centralizare aflate într-un stadiu incipient. Cu toate acestea, în interiorul sistemului dreptului internațional general au apărut subsisteme care posedă un grad mare de centralizare, de exemplu, sistemul CEDO ori cel al Uniunii Europene[5].

Există şi autori care se opresc la o definiție foarte amplă, astfel: „Dreptul internațional este mult mai mult decât un simplu set de reguli. El este **o adevărată cultură**, în sens

[1] A se vedea, pentru această opinie, Al. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *op. cit.*, p. 3.
[2] T. Hillier, *Sourcebook on Public International Law*, London, Cavendish Publishing, 1998, p. 5.
[3] M. Niciu, *Drept internațional public*, Ed. Servosat, Arad, 1997, p. 5.
[4] A se vedea, pentru amănunte în legătură cu această susținere, V. Constantin, *op. cit.*, p. 35-48.
[5] *Idem*, p. 40-41.

larg, şi constituie o metodă de comunicare a pretenţiilor, contra-pretenţiilor, aşteptărilor şi anticipărilor şi, în acelaşi timp, cadrul în care se formulează şi se prioritizează astfel de cereri. Dreptul internațional contemporan funcționează într-un sistem concret, particular, în care sunt implicați numeroşi actori (state, organizații internaționale, companii, persoane fizice) şi, astfel, el trebuie să răspundă nevoilor şi aspirațiilor tuturor acestor participanți"[1].

§2. Particularitățile și natura dreptului internațional public

O serie de particularități deosebesc dreptul internațional public de dreptul intern al statelor.

A. Modul de elaborare a normelor este prima particularitate a dreptului internațional public. Caracteristică dreptului internațional public este absența unei autorități superioare cu atribuții legislative. Procesul de elaborare a normelor sale este marcat de participarea exclusivă a statelor, care sunt în acelaşi timp şi beneficiarii normelor adoptate. Dreptul internațional public apare astfel ca un *drept de coordonare*, spre deosebire de dreptul intern al statelor, numit şi *drept de subordonare.*

B. Modul de aplicare a normelor este şi el diferit de cel din dreptul intern, prin aceea că nu există un sistem de autorități ale administrației publice însărcinate cu această aplicare. Din nou, suntem în fața unei suprapuneri a autorilor normei cu cei chemați să o aplice. Modul de aplicare a normelor este consecința firească a modului lor de elaborare. Astfel, dacă elaborarea normelor presupune un raport pe orizontală, aplicarea acestora preia acelaşi tip de raport. Acest lucru face ca aplicarea să fie, în fapt, un proces de autolimitare/autocenzurare ori de limitare reciprocă/cenzurare reciprocă.

Acest fapt nu exclude însă existența, în dreptul internațional public contemporan, a unor organizații internaționale sau organe ale acestora care să fie însărcinate cu anumite competențe privind aplicarea normelor.

C. Modul de control al respectării normelor. În această materie nu există, în dreptul internațional public, un sistem judiciar cu competență generală şi obligatorie. Controlul respectării normelor de drept internațional ține tot de voința statelor, chiar şi în cazul în care competența aparține unor organe jurisdicționale special create în acest scop. Acest lucru face ca funcția de judecată să țină, în mod esențial, de consimțământul statelor.

D. Modul de sancționare a încălcării normelor este poate cea mai controversată trăsătură a dreptului internațional public, deoarece ea poate pune la îndoială însăşi existența sa ca drept. Trăsăturile specifice ale dreptului internațional public, în mod special caracterul său consensual, fac dificilă introducerea de sancțiuni împotriva eventualelor încălcări. De altfel, aşa cum s-a remarcat în doctrină, esența dreptului ține mai mult de convingere, de conştiința respectării sale, decât de constrângere. Cu toate acestea, există şi sancțiuni specifice dreptului internațional: de exemplu, sancțiuni economice, dar şi sancțiuni militare, aplicate în cadrul stabilit de Organizația Națiunilor Unite (art. 41 şi art. 42 din Carta ONU), contramăsuri etc.

E. Natura consensuală a dreptului internațional public este principala caracteristică a acestuia. Normele dreptului internațional iau naştere prin acordul de voință al statelor: „regulile de drept obligatorii pentru toate statele sunt emanația propriei lor voințe, liber

[1] M.N. Shaw, *International Law*, 6th ed., Cambridge University Press, Cambridge, 2011, p. 67.

exprimate, aşa cum rezultă aceasta din convenții sau cutume general acceptate ca exprimând principii de drept" (Curtea Permanentă de Justiție Internațională, hotărârea din Cauza Lotus, 1927).

În dreptul internațional contemporan, **acordul de voință al statelor nu are un caracter absolut**.

El este limitat de existența unor norme de drept internațional devenite inderogabile - ***ius cogens***. De exemplu: interzicerea apartheidului, a sclaviei, a genocidului etc.

O altă limită a consimțământului statelor o reprezintă aşa-numitul „domeniu rezervat", respectiv acele probleme aflate în **competența națională exclusivă**.

Trebuie făcute, însă, mai multe precizări.

În primul rând, deşi chiar Carta ONU se referă – atunci când exclude din sfera de activitate a organizației anumite probleme – la „chestiuni care țin în mod esențial de competența internă a unui stat" [art. 2 alin. (7)], nu există o definiție, o accepțiune juridică sau măcar o enumerare a elementelor care compun ceea ce numim „domeniu rezervat". Noțiunea pare să aibă, mai degrabă, în prezent, un accentuat caracter politic şi mai puțin unul juridic, iar formularea extrem de flexibilă permite adaptarea dispozițiilor Cartei la noile realități ale vieții internaționale.

În al doilea rând, trebuie făcută distincția între ceea ce înțelegem prin domeniu rezervat în dreptul internațional general şi, respectiv, în dreptul Uniunii Europene. Erodarea accentuată şi limitarea conceptului de suveranitate[1] fac ca sfera competenței naționale exclusive să fie din ce în ce mai restrânsă, însă aceste restrângeri sunt mai ceva mai puține în dreptul internațional general şi mai numeroase în dreptul Uniunii Europene. Astfel, dacă în dreptul internațional, în mod tradițional, domeniul rezervat viza organizarea statală internă, organizarea administrativ-teritorială, politica de apărare națională, dreptul de a bate monedă etc., în dreptul Uniunii Europene vorbim astăzi despre competențe ale Uniunii în organizarea micro-regiunilor, despre o politică externă şi de securitate comună, despre o politică de apărare comună şi chiar despre o monedă unică, euro.

În ceea ce priveşte natura dreptului internațional ca „drept" sau „ordine juridică", pornind de la trăsăturile specifice ale acestuia, au fost exprimate mai multe puncte de vedere, în încercarea de a răspunde la întrebarea: este dreptul internațional într-adevăr un „drept pozitiv"?

John Austin, jurist englez din prima jumătate a sec. al XIX-lea, considera dreptul internațional ca un corp de reguli „impropriu numite drept" sau reguli morale impuse de opinia generală a societății internaționale[2].

Mai recent, **Lassa Oppenheim**, pornind de la opinia categorică potrivit căreia caracteristica esențială a dreptului este aceea că poate fi impus prin forța de constrângere a unei autorități superioare, contesta caracterul de drept pozitiv al dreptului internațional.

O opinie mai nuanțată îi aparține lui **Hans Kelsen**, care, deşi pornea de la aceeaşi premisă: „dreptul este o ordine de constrângere"[3], ajungea la concluzia că dreptul internațional este într-adevăr „drept pozitiv" deoarece prevede şi unele sancțiuni, chiar

[1] A se vedea, pentru amănunte, B. Aurescu, *Noua suveranitate*, Ed. All Beck, Bucureşti, 2003.

[2] J. Austin, *The Province of Jurisprudence Determined*, The Lawbook Exchange, LTD, Union, New Jersey, 1999, p. 1-30. Prelegerile I, V şi VI se pot consulta şi la: http://books.google.ro/books?id=yjXxxaeudhoC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false).

[3] H. Kelsen, *Principles of International Law*, 1952, p. 5.

dacă în societatea internațională – societate prin definiție descentralizată – aplicarea dreptului se realizează de regulă prin auto-impunere (*self-help*).

Răspunsul lui **Gerald Fitzmaurice** este poate cel mai potrivit: „niciun sistem de drept nu depinde exclusiv de existența sancțiunilor. Dacă ar fi aşa, nu ar putea fi niciodată impus în practică. Adevăratul temei al autorității dreptului internațional rezidă în faptul că statele care formează societatea internațională îl recunosc ca fiind obligatoriu şi, mai mult, ca fiind un sistem care, *ipso facto*, le obligă în calitate de membri ai societății internaționale, independent de voințele lor individuale”[1].

Sau, după cum se exprima **Raluca Miga-Beşteliu**, „este puțin probabil ca statele să elaboreze, în mod consensual, sau să accepte anumite norme de conduită (...) cu intenția de a le încălca”[2].

Aşadar, natura dreptului internațional ca ordine juridică nu poate fi atât de uşor contestată. Absența elementului „constrângere” nu este suficientă pentru a lipsi regulile sale de forța dreptului. Aşa cum s-a remarcat, de altfel, în doctrină[3], este demonstrat că şi în dreptul internațional, ca şi în dreptul intern, respectarea dreptului depăşeşte numeric încălcările lui[4].

Încă din perioada de formare a dreptului internațional public, au existat, pe lângă normele de drept şi uneori înaintea acestora, o serie de alte mijloace de reglementare a relațiilor dintre state. Este vorba despre regulile de curtoazie internațională şi de morală (*comity*). O bună parte dintre aceste reguli s-au menținut şi în dreptul internațional public contemporan, exprimând solidaritatea, simpatia, bunăvoința în relațiile internaționale (arborarea drapelului, onorurile la drapelul şi imnul național al altui stat, unele reguli diplomatice etc.). Aceste norme nu au forță obligatorie şi nu antrenează răspunderea internațională a statelor.

§3. Dreptul internațional public și dreptul intern

Modul în care statele se raportează şi dau efecte, în dreptul intern, dreptului internațional, indiferent dacă este vorba despre tratate sau cutume, nu este unul unitar.

Doctrina dreptului internațional public a creat o celebră controversă în jurul problemei relației dintre dreptul internațional public şi dreptul intern: controversa dintre cele două modele teoretice, **monismul** şi **dualismul**[5]. Întrebarea fundamentală de la care a pornit această dezbatere teoretică a fost: există una sau două ordini juridice – internă şi internațională?

Potrivit teoriei **moniste,** reprezentate de jurişti faimoşi ca Hersch Lauterpacht, Lassa Oppenheim, Georges Scelle, Hans Kelsen, dreptul este o structură unitară, instituind

---

[1] G. Fitzmaurice, *The Foundations of the Authority of International Law and the Problem of Enforcement,* în 19 Modern Law Review 1 (1956) (reprodus în D.J. Harris, *op. cit.*, p. 9-10). A se vedea şi T. Hillier, *op. cit.*, p. 9-31; H.L.A. Hart, *The Concept of Law*, 2nd ed., Oxford, Clarendon Press, 1994, p. 211-237.

[2] R. Miga-Beşteliu, *op. cit.*, 2003, p. 5.

[3] D.J. Harris, *op. cit.*, p. 6.

[4] Pentru o analiză extrem de subtilă a „relativității normative” în dreptul internațional, a se vedea P. Weil, *Towards Relative Normativity in International Law?,* în Asian Journal of International Law, vol. 77, 1983.

[5] A se vedea, pentru mai multe amănunte privind cele două teorii, S. Breau, *International Law. Questions and Answers*, Oxford University Press, New York, 2011, p. 48-60; M.N. Shaw, *op. cit.*, p. 129-192.

o singură ordine normativă, în care dreptul internațional şi dreptul intern îşi ocupă fiecare un loc stabilit. Aceasta este ideea fundamentală asupra căreia toți moniştii cad de acord.

Moniştii susțin că dreptul intern şi dreptul internațional trebuie privite ca o manifestare a unui singur concept, dreptul. Monismul are două variante: monismul cu primatul dreptului intern şi monismul cu primatul dreptului internațional.

Monismul cu **primatul dreptului intern**, apărut la începutul secolului al XX-lea şi ai cărui exponenți sunt teoreticienii „Şcolii de la Bonn", se bazează pe principiul suveranității statului şi pe doctrina autolimitării acestuia. Teoreticienii săi consideră că, în caz de conflict între o normă de drept intern şi una de drept internațional, dreptul intern va avea prioritate de aplicare. Această teorie este considerată a avea o relevanță redusă astăzi, ea exacerbând suveranitatea statelor.

Monismul cu **primatul dreptului internațional** este susținut de teoreticieni precum Hans Kelsen, Hersch Lauterpacht ori Lassa Oppenheim. Aceştia argumentează supremația dreptului internațional, mergând pe două coordonate: o poziție etică puternică, de inspirație naturalistă, şi o preocupare importantă pentru protecția drepturilor omului (H. Lauterpacht) şi, respectiv, o poziție formalistă, bazată pe raționamente logice (Hans Kelsen)[1].

Lassa Oppenheim, susține că, în cadrul acestei ordini, dreptul internațional primează asupra dreptului intern, ca fiind „cel mai bun moderator al relațiilor umane, precum şi condiția logică a existenței înseşi a statelor şi deci a sistemelor de drept intern".

În general, teoriile moniste sunt preferate de statele care aplică sistemul de drept civil (Franța, Italia, Germania, Japonia, Grecia etc.), unde, de multe ori, tratatele internaționale, semnate şi ratificate, primesc şi efect direct în dreptul intern şi au prioritate față de legile interne. Situația este, uneori, similară şi în cazul normelor cutumiare. Cu toate acestea, este greu să găsim state în care să se aplice monismul pur, în cele mai multe cazuri statele preferând soluții combinate.

Teoria **dualistă,** ale cărei rădăcini le putem identifica undeva la sfârşitul secolului al XIX-lea, propune ideea existenței a *două ordini juridice distincte*, având *obiecte* de reglementare distincte şi *subiecte* distincte: dreptul internațional este un drept al statelor suverane, iar dreptul intern se aplică în interiorul unui stat, cu privire la persoanele aflate sub jurisdicția sa.

Deosebirile dintre cele două sisteme apar şi în privința *izvoarelor* de drept (legea, în dreptul intern, tratatul şi cutuma, în dreptul internațional); a *relațiilor reglementate* (între indivizi şi stat ori între indivizi, în dreptul intern, şi între state, în dreptul internațional) ori a *modului de reglementare* (dreptul intern este un drept de subordonare, de reglementare pe verticală, iar dreptul internațional este unul de coordonare, de reglementare pe orizontală, între voințe juridice egale).

Distincțiile esențiale dintre cele două ordini au ca efect imposibilitatea ca una din ele să se impună în fața celei de-a doua prin reguli obligatorii.

Norma de drept internațional poate deveni parte şi se poate aplica în dreptul intern numai dacă este recepționată printr-un izvor specific dreptului intern. Într-un sistem dualist, după recepția normei internaționale în dreptul intern, ea va primi aplicare în calitate de drept intern, nu de drept internațional. Cei mai cunoscuți teoreticieni ai teoriei dualiste sunt H. Triepel şi D. Anzilotti. Teoriile dualiste sunt preferate de multe dintre

[1] M.N. Shaw, *op. cit.*, p. 131-133.

statele care îmbrățişează sistemul *common law (*Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord, Statele Unite ale Americii etc.)

O a treia categorie de autori, reprezentată în principal de Charles Rousseau[1] şi Gerald Fitzmaurice, califică **dezbaterea monism-dualism** ca fiind **artificială**, deoarece nu există un domeniu comun în care cele două ordini – internă şi internațională – să intervină, şi deci nu se pune problema primatului uneia sau al alteia asupra celeilalte. Aşadar, aceste ordini juridice producând efecte în sfere diferite, fiecare este supremă în sfera sa[2].

Charles Rousseau, mergând pe aceeaşi logică, a calificat dreptul internațional ca un *drept de coordonare*, care nu presupune abrogarea automată a normelor de drept intern aflate în contradicție cu normele sale[3].

La fel cum nu se poate vorbi despre supremația dreptului francez în Anglia ori a celui englez în Franța, nu se poate vorbi nici despre o astfel de relație între dreptul intern şi dreptul internațional[4].

În dreptul internațional contemporan şi în practica statelor, remarcăm următoarele dezvoltări ale raporturilor dintre dreptul internațional şi dreptul intern, care dovedesc tot mai accentuata tendință spre influențare reciprocă a celor două ordini juridice:

a) art. 46 al Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor, care prevede că un stat nu se poate prevala de faptul că acordul său la încheierea unui tratat a fost exprimat cu violarea unei dispoziții a dreptului său intern privitoare la competența de a încheia tratate, cu excepția cazului când este vorba despre o violare vădită şi a unei dispoziții interne de o importanță fundamentală;

b) conferirea, de către state, de efecte directe în dreptul intern unor tratate internaționale (de exemplu, art. 11 al Constituției României);

c) recunoaşterea priorității față de dreptul intern a unor prevederi ale dreptului internațional, în mod special a celor privind drepturile omului (de exemplu, art. 20 al Constituției României).

Aceasta din urmă este, poate, cea mai mare mutație produsă în raporturile dintre dreptul internațional şi dreptul intern. Efectele sale sunt remarcabile. În Europa, de exemplu, prin recunoaşterea, de către majoritatea statelor membre ale Consiliului Europei, a aplicabilității directe în dreptul lor intern a Convenției europene a drepturilor omului şi a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, a determinat o modificare fundamentală de percepție a raportului dintre dreptul intern şi dreptul european al drepturilor omului. O serie de state împotriva cărora Curtea Europeană a pronunțat hotărâri de violare a unor drepturi şi-au modificat legislația internă în sensul indicat de jurisprudența Curții. Majoritatea instanțelor interne, inclusiv cele constituționale, sunt tot mai deschise spre coordonarea cu prevederile Convenției şi mai ales cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

d) crearea unor ordini internaționale *sui generis*, cel mai elocvent exemplu fiind cel al Uniunii Europene, care tinde tot mai mult spre o îmbinare a trăsăturilor unui sistem internațional cu cele ale unui sistem constituțional.

---

[1] C. Rousseau, *Droit International Public*, Paris, 1979, p. 4-16.

[2] Sir G. Fitzmaurice, *The General Principles of International Law Considered from the Standpoint of the Rule of Law,* în 92 Hague Recueil 5, 1957, p. 70-80.

[3] A se vedea I. Brownlie, *Principles of Public International Law*, 4th ed., Oxford, Clarendon Press, 1990, p. 35 şi urm.

[4] M.N. Shaw, *op. cit.*, p. 132-133.

Aşa cum se arată şi în doctrina de specialitate[1], astăzi, marea majoritate a statelor adoptă o poziție intermediară: ele consideră regulile de drept internațional ca parte a unui sistem distinct, dar le apreciază apte să se aplice în dreptul intern, în funcție de circumstanțe; în plus, instanțele sunt, din ce în ce mai frecvent, puse în situația (sau, uneori, chiar obligate) să interpreteze normele de drept internațional.

§4. Dreptul internaţional public şi dreptul internaţional privat

Dreptul internațional public, ca şi parte a dreptului internațional, trebuie distins de dreptul internațional privat[2], acesta din urmă fiind numit şi „conflict de legi".

Astfel, *dreptul internațional privat* reprezintă o parte a dreptului privat al statelor, adică un ansamblu de norme juridice de drept intern, şi are ca obiect determinarea legii care va fi în concret aplicabilă în cazul conflictului de legi sau de jurisdicții. Normele juridice de drept internațional privat reglementează raporturile dintre persoanele fizice şi juridice, raporturi ce conțin un element de extraneitate adică o împrejurare de fapt, în legătură cu un raport juridic, datorită căreia respectivul raport are legătură cu mai multe sisteme de drept[3].

Normele juridice de drept internațional privat sunt edictate de legiuitorul fiecărui stat, în România, spre exemplu, reglementând aceste raporturi noul Cod civil român, Cartea a VII-a (art. 2557-2663), intitulată *Dispoziții de drept internațional privat,* precum şi Codul de procedură civilă, Cartea a VII-a, *Procesul civil internațional* (art. 1064-1132). Această reglementare reprezintă dreptul comun în materie şi se va aplica în măsura în care convențiile internaționale la care România este parte, dreptul Uniunii Europene sau dispozițiile din legile speciale nu stabilesc o altă reglementare [art. 2557 alin. (3) din noul Cod civil şi art. 1064 din Codul de procedură civilă). Dispozițiile cuprinse în art. 2557-2663 din noul Cod civil, conținând normele conflictuale privind dreptul material, şi art. 1064-1132 din Codul de procedură civilă, conținând normele conflictuale referitoare la procesele de drept privat cu elemente de extraneitate, au abrogat[4] Legea nr. 105/1992 cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat[5].

Potrivit reglementărilor menționate, dreptul internațional privat are ca obiect raporturile de drept privat cu element de extraneitate, iar conflictele de legi intervin numai în anumite raporturi de drept privat, în care părțile se află în poziții de egalitate juridi-

---

[1] M.N. Shaw, *op. cit.*, p. 133.

[2] Această distincție tradițională este, în prezent, din ce în ce mai fragilă, actualele realități ale societății internaționale impunând privirea celor două părți nu numai în interacțiune permanentă, dar şi în situația de a produce efecte şi a se influența reciproc. A se vedea, pentru amănunte, A. Mills, *The Confluence of Public and Private International Law. Justice, Pluralism and Subsidiarity in the International Constitutional Ordering of Private Law*, Cambridge University Press, New York, 2009.

[3] D.A. Popescu, M. Harosa, *Drept internațional privat. Tratat elementar*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1999, p. 77-80.

[4] Legea nr. 105/1992 cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat a fost abrogată în două etape: prin Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil [prin art. 230 lit. q), au fost abrogate art. 1-33 şi art. 36-147], iar prin Legea nr. 76/2012 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, prin art. 83 lit. e), a fost abrogată integral.

[5] Publicată în M. Of. nr. 245 din 1 octombrie 1992. Potrivit Legii nr. 105/1992, care realiza, la fel ca şi noua reglementare, o enumerare exemplificativă, raporturile de drept internațional privat sunt raporturi civile, comerciale, de muncă, de procedură civilă şi alte raporturi de drept privat cu elemente de extraneitate (de exemplu, transporturi internaționale, proprietate intelectuală etc.).

că. Deşi noul Cod civil enumeră, la art. 2557 alin. (2), printre raporturile de drept internațional privat, raporturile civile, comerciale şi alte raporturi de drept privat cu element de extraneitate, enumerarea este una enunțiativă, obiectul dreptului internațional privat fiind alcătuit şi din raporturile de muncă, raporturile de procedură civilă, precum şi alte raporturi conexe cu ele[1], de exemplu, transporturi internaționale ori proprietate intelectuală etc.

Sfera subiectelor dreptului internațional privat este mai vastă, iar individul este un subiect necontestat al acestor raporturi.

Dreptul internațional public, pe de altă parte, cuprinde ansamblul de norme juridice care reglementează raporturile dintre state şi celelalte subiecte de drept internațional public, norme care sunt create de aceste subiecte pe baza acordului lor de voință.

Sfera subiectelor dreptului internațional public este restrânsă, ea limitându-se la state şi organizații internaționale interguvernamentale, entități precum organizațiile internaționale nonguvernamentale, societățile transnaționale, mişcările de eliberare națională sau individul având o capacitate de drept internațional public restrânsă, nefiind admisă calitatea lor de subiecte de drept internațional public.

Raporturile stabilite între membrii societății internaționale poartă denumirea de relații internaționale, iar normele juridice care guvernează aceste raporturi formează dreptul internațional public.

§5. Diviziuni (ramuri) ale dreptului internaţional public

Dreptul internațional public cunoaşte, în funcție de obiectul relațiilor internaționale reglementate, o împărțire pe ramuri, împărțire ce a fost pusă foarte bine în lumină de codificarea sa, începând cu secolul al XIX-lea. În plus, dreptul internațional public prezintă un caracter dinamic, iar aceasta se datorează, în egală măsură, flexibilității şi diversificării permanente a relațiilor internaționale susceptibile de a primi o reglementare prin normele sale, cât şi interacțiunilor pe care dreptul internațional le are cu politica internațională ori cu economia mondială[2].

După *obiectul de reglementare,* putem distinge, fără ca această enumerare să fie una limitativă, următoarele ramuri ale dreptului internațional public:

– dreptul tratatelor;
– dreptul diplomatic şi consular;
– dreptul internațional umanitar;
– dreptul internațional al mediului;
– dreptul internațional economic;
– dreptul internațional penal;
– dreptul mării;
– dreptul internațional spațial (al spațiului cosmic);

[1] A se vedea, pentru aceste aspecte şi pentru alte amănunte, I. Macovei, I. Dorminte, *Cartea a VII-a – Dispoziții de drept internațional privat*, în Fl. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei, *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2012, p. 2555-2608; I. Macovei, *Drept internațional privat*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2011; D. Al. Sitaru, *Drept internațional privat*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2013.

[2] Societatea internațională actuală se caracterizează şi prin preeminența economicului asupra politicului. Acest lucru contribuie şi la dezvoltarea accentuată a conceptului de „securitate economică", iar în interiorul acestuia, acela de „securitate energetică". A se vedea A. Năstase, B. Aurescu, *Drept internațional public. Sinteze*, ed. a 7-a, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2012, p. 30.

– dreptul internațional al dezvoltării;
– dreptul internațional fluvial;
– dreptul internațional al drepturilor omului;
– dreptul internațional cultural;
– dreptul internațional aerian;
– dreptul internațional al dezarmării.

După un alt criteriu de distincție, respectiv aplicarea în spațiu[1], se face distincția între:

– dreptul internațional general (cuprinde norme de aplicație universală; de exemplu, tratatele adoptate în cadrul ONU);
– dreptul american (cuprinde norme de aplicație regională; de exemplu, sistemul inter-american de protecție a drepturilor omului);
– dreptul african (cuprinde norme de aplicație regională);
– dreptul european (cuprinde norme de aplicație regională).

În legătură cu diviziunea propusă în temeiul criteriului menționat mai sus, trebuie făcute câteva precizări.

În primul rând, trebuie menționat că aceste diviziuni nu exclud aplicarea dreptului internațional general, ele având ca obiect reglementarea problemelor şi situațiilor specifice anumitor regiuni geografice (de exemplu, în Africa, problemele legate de decolonizare şi de retrasare a frontierelor sau, în America, problemele legate de arbitraj ori de relațiile specifice dintre statele americane).

În al doilea rând, atunci când vorbim despre drept european avem în vedere atât regulile de drept elaborate în cadrul Consiliului Europei (unde se păstrează regulile din dreptul internațional general, în principal suveranitatea statelor şi coordonarea între state suverane), cât şi dreptul Uniunii Europene (unde există reguli specifice, care limitează accentuat suveranitatea statală după momentul semnării tratatul de aderare; multe instrumente juridice din dreptul UE au efect direct şi prioritar în ordinea juridică internă a statelor membre[2]).

Această diversificare a obiectului de reglementare, ce a dus la conturarea unor noi ramuri, precum şi creşterea numărului instituțiilor internaționale nu prezintă numai avantaje, ci şi dezavantaje. Principalul dezavantaj este acela că dreptul internațional, ca şi sistemul holistic, se află într-un accentuat proces de fragmentare şi regionalizare[3].

---

[1] A se vedea şi, A. Năstase, B. Aurescu, *op. cit.*, 2012, p. 44.

[2] În România, acest transfer de suveranitate, pentru anumite domenii, precum şi prioritatea de aplicare a dreptului UE sunt reglementate de art. 148 alin. (1) şi (2) din Constituția României, respectiv: „(1) Aderarea României la tratatele constitutive ale Uniunii Europene, în scopul transferării unor atribuții către instituțiile comunitare, precum şi al exercitării în comun cu celelalte state membre a competențelor prevăzute în aceste tratate, se face prin lege adoptată în şedința comună a Camerei Deputaților şi Senatului, cu o majoritate de două treimi din numărul deputaților şi senatorilor. (2) Ca urmare a aderării, prevederile tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, precum şi celelalte reglementări comunitare cu caracter obligatoriu, au prioritate față de dispozițiile contrare din legile interne, cu respectarea prevederilor actului de aderare”.

[3] A se vedea, pentru amănunte, M.N. Shaw, *op. cit.*, p. 65-67.

§6. Repere în dezvoltarea istorică a dreptului internaţional public

6.1. Antichitatea

Discuțiile legate de căutarea originilor dreptului internațional în antichitate au pornit de la întrebarea: „Putem să afirmăm că dreptul internațional a existat independent de existența statului şi a națiunilor?"; Formularea acestei întrebării trebuie plasată în contextul în care definiția clasică a dreptului internațional public face referire la state, ca şi subiecte reglementarea relațiilor dintre state, prin intermediul normelor juridice.

Problema originilor dreptului internațional în societatea antică a stârnit numeroase controverse, marea majoritate a autorilor de drept internațional public preferând să înceapă prezentarea istorică din secolul al XIV-lea, cel mult, secol în care s-au manifestat într-o formă incipientă națiunile. Autoarea franceză Dominique Gaurier citează o listă destul de cuprinzătoare de specialişti în istoria dreptului internațional public care în lucrările lor au ignorat pur şi simplu perioada antică motivând în esență că: „antichitatea nu a cunoscut noțiunea de lege care să reglementeze raporturile dintre popoare" şi ca atare nu s-ar putea vorbi despre un drept internațional[1]. Remarcăm dintre autorii citați poziția lui Roger Pinto[2] care începe prezentarea istorică a dreptului internațional cu Machiavelli, adică cu secolul al XVI-lea, sub motivația că acesta a fost cel care a introdus în vocabularul politic şi instituțional noțiunea de „stat" şi că, în lipsa statelor, orice discuție cu privire la existența unui drept internațional este de prisos.

Este meritul marilor internaționalişti Georges Scelle, Lassa Oppenheim şi Hersch Lauterpacht de a fi redat perioadei antice locul meritat în istoria dreptului internațional, lucrările lor cuprinzând referiri ample la această perioadă istorică.

Egiptul Antic şi Mesopotamia. Descoperirile arheologice recente au demonstrat faptul că, în perioada antică, în Orientul Apropiat au existat relații diplomatice, s-au încheiat tratate şi s-a folosit chiar şi o limbă diplomatică oficială între entități politice precum Egiptul, statele hitite, lumea mesopotamiană şi cea persano-iraniană.

Pentru *Mesopotamia,* prezintă interes menționarea unui tratat a cărui existență datează aproximativ din anul 3100 î. Hr., încheiat între Eannatum (şeful victorios al cetății-stat Lagash din Mesopotamia) şi „oamenii" din Umma (o altă cetate-stat din regiune). Tratatul, redactat în limba sumeriană, a fost încheiat de cele două părți la finalul unui război care a durat mai mulți ani. Prin intermediul lui cele două părți îşi recunoşteau reciproc inviolabilitatea frontierelor, materializată prin amplasarea de borne de frontieră. Interesant de reținut este faptul că jurământul de credință pentru respectarea tratatului este făcut numai de partea învinsă, care se găseşte în situația de tributară (în acest caz, de „oamenii din Umma"), este garantat de şapte divinități sumeriene comune celor două părți semnatare şi conține o clauză de arbitraj, în cazul în care ar interveni neînțelegeri viitoare între cele două părți. Legat de clauza de arbitraj, tratatul consemnează faptul că borna de demarcare a frontierelor a fost aşezată de regele Mesilim (al cetății-stat Kish, vecină celor două state), care este menționat ca un rege suzeran sau un fel de arbitru superior al statelor semnatare şi care, în această calitate, este chemat să rezolve orice litigiu, legat de frontieră, care s-ar ivi între ele în viitor[3].

---

[1] A se vedea, pentru amănunte, D. Gaurier, *Histoire du droit international*, PUR, Rennes, 2005, p. 32-36.

[2] *Idem*, *apud* D. Gaurier, cu lucrarea *Droit des relations internationales*, Paris, 1972.

[3] D. Gaurier, *op. cit.*, p. 36-37.

În ceea ce priveşte *Egiptul*, descoperirea, la sfârşitul secolului al XIX-lea, a Tăbliţelor de la Tel-Amarna, pe malul drept al Nilului, la aproximativ 300 de kilometri de Cairo, datând din vremea lui Akhenaton (secolul al XIV-lea î. Hr.), constituie o dovadă de necontestat a faptului că Egiptul Antic deținea relații internaționale cu puteri străine (precum Babilonul şi Asiria), mai mult sau mai puțin de pe picior de egalitate. În plus, corespondența diplomatică, redactată în limba babiloniană (akkadiană) – considerată limbă diplomatică - atestă existența, la curtea faraonilor, a „unei cancelarii pentru treburile străine".

Viața diplomatică este marcată de uzanțe precum schimbul de cadouri între Curți[1], primirea reprezentanților diplomatici direct de către rege, existența unor întâlniri diplomatice colective (ceea ce dăuna secretului diplomatic), existența unor cutume diplomatice diferențiate în funcție de puterea celor care se întâlneau – regulile diplomatice practicate în relație cu reprezentați ai unor entități considerate a se afla pe picior de egalitate erau diferite de cele concepute pentru entitățile aflate în raporturi tributare sau de subordonare.

În ceea ce priveşte tratatele, dintre numeroasele texte păstrate unul a preocupat, cu precădere, marea majoritate a specialiştilor în drept internațional – acest lucru datorându-se şi caracterului său complex – şi anume Tratatul sublim dintre faraonul Egiptului Ramses al II-lea şi regele hittit Hattuşill al III-lea (1292 î. Hr.), încheiat la sfârşitul bătăliei de la Qadesh[2]. Ceea ce a făcut ca acest text să fie cu totul remarcabil şi, în consecință, să se distingă între tratatele încheiate la acea vreme au fost elemente precum: calificarea lui drept un pact de neagresiune, cu consecința încheierii lui de pe picior de egalitate, deşi în preambul se proclama victoria faraonului egiptean; reformularea unui acord mai vechi de apărare comună; stabilirea succesiunii la tronul hittit; redactarea lui în două limbi (egipteană şi babiloniană – cea din urmă fiind limba diplomatică a timpului); consacrarea unui mecanism complex de extrădare a refugiaților politici; garantarea respectării tratatului de către cele două divinități supreme, cu consecința consacrării unei sancțiuni religioase în cazul în care tratatul nu este respectat.

Pentru Orientul Apropiat, a prezentat importanță de necontestat pentru dezvoltarea dreptului internațional şi *Biblia,* care, departe de a constitui un manual de drept internațional, a avut marele merit de a furniza principii şi viziuni (ce-i drept religioase) pe care le regăsim şi astăzi ca stând la baza sistemului de drept internațional[3]. Astfel, ideea de bază potrivit căreia oamenii sunt genetic uniți prin faptul că aparțin genului uman, în ciuda diversității de națiuni cărora le aparțin; existența a numeroase pacte de neagresiune garantate prin sancțiuni religioase; problema imunităților diplomatice; principiul *pacta sunt servanda* sau chiar instituția azilului (spre exemplu, prin regula biblică potrivit căreia dacă un sclav a venit la tine fugind de stăpânul său care îl maltrata, nu poți să-l returnezi).

Roma antică. Nu putem vorbi despre Roma antică fără a aminti cuvintele internaționalistului Pierre Vellas: *„...cu Roma antică dreptul internațional beneficiază de geniul*

[1] D. Gaurier, *op. cit.*, p. 36-37. Autoarea arată că în unele situații acest schimb de cadouri reprezenta automatic chiar constituirea unei ambasade şi, în consecință, existența unor relații diplomatice.

[2] A se vedea, pentru o prezentare a acestui tratat şi pentru textul său integral, tradus în limba română, C.-M. Măcelaru, *Tratatul de pace dintre regele hittit Hattusilis al III-lea şi faraonul egiptean Ramses al II-lea*, în RRDI nr. 5/2007, p. 212-223.

[3] P. Weil, *Le judaïsme et le développement du droit international*, Rec. Cours Ac. Dr. Int. 1976 – III, p. 253, p. 272-300.

juridic roman"[1], dar în acelaşi timp trebuie să menționăm că „geniul juridic" al romanilor s-a manifestat în ceea ce priveşte transpunerea raporturilor Imperiului Roman cu popoarele străine în reguli juridice şi nu în ceea ce priveşte spiritul dreptului internațional de astăzi, deoarece regulile juridice ale romanilor cu alte popoare poartă amprenta poziției lor de superioritate, nicidecum de egalitate. Cu alte cuvinte, deşi romanii au fost recunoscuți pentru geniul lor juridic, contribuția pe care au avut-o la dezvoltarea dreptului internațional este considerată destul de redusă, cuprinzând materia *tratatelor*, a *regulilor aplicabile ambasadorilor* sau *azilului politic*.

Pentru început, trebuie să subliniem că romanii făceau distincția între *ius fetiale* şi *ius gentium.* Astfel, relațiile internaționale în Roma antică erau dezvoltate prin intermediul unui colegiu alcătuit din 20 de preoți (*Fetiales*) denumit *Collegium fetialum*, acesta având drept principală sarcină executarea de ritualuri religioase cu prilejul încheierii tratatelor sau declarării războaielor, trimiterea de soli şi extrădarea. Regulile care guvernau aceste instituții erau inserate într-un cod religios care purta denumirea de *ius fetiale*. Pe de altă parte, exista *ius gentium*, care reglementa raporturile de drept internațional privat între cetățeni – romani – şi străini şi care era cu totul diferit de ceea ce romanii numeau *ius civile*, care se aplica numai între cetățenii romani[2].

În privința *tratatelor* încheiate de romani, trebuie să facem şi precizarea prealabilă potrivit căreia relațiile internaționale ale romanilor cu alte entități politice străine erau profund marcate de existența sau inexistența unui tratat de prietenie între cele două părți şi variau de la existența unei protecții legale pentru cetățenii acelor entități politice legate prin tratat cu romanii şi până la inexistența unei astfel de protecții legale pentru cetățenii acelor entități politice ce nu dețineau astfel de tratate[3].

Tratatele romane erau încheiate în prezența fețialilor considerați reprezentanții divinității, ce urma să garanteze îndeplinirea obligațiilor, şi puteau fi: tratate de prietenie sau ***amicitia*** – prin care două entități politice se angajau să întrețină, pe baze de reciprocitate, relații de cordialitate şi să-şi protejeze resortisanții; tratate de ospitalitate sau ***hospitium*** – care puteau îmbrăca două forme: *hospitium privatum* (se reducea la cadrul restrâns al familiilor celor două părți contractante) şi *hospitium publicum* (se referea la relațiile dintre cetățenii a două entități politice), aveau la bază acelaşi principiu potrivit căruia părțile se angajează, în mod reciproc, să acorde resortisanților celeilalte aceleaşi drepturi ca şi propriilor cetățeni; tratate de alianță sau ***foedus*** – ratificate prin lege şi care puteau fi şi ele de două feluri şi anume: *foedus aequum* (care constituiau excepția) şi *foedus iniquum* (care constituiau regula), primele fiind alianțe constituite de pe picior de egalitate iar cele din urmă, erau încheiate de pe poziții inegale, Roma afirmându-şi prin acesta supremația considerată naturală – şi tratate de vasalitate, protectorat sau ***deditio*** – care puteau fi încheiate în două situații distincte: fie în cazul în care un popor era învins de romani prin luptă, fie în cazul în care un popor înțelegea să se supună de bunăvoie Romei[4], în ambele situații rezultatul fiind acelaşi: „*predarea persoanelor, poporului, oraşelor, pământurilor, apelor, frontierelor, templelor, mobilelor, a tuturor bunurilor sacre şi profane mie (adică conducătorului armatei romane câştigătoare) şi poporului roman*" (este formula lui *deditio* după Titus-Livius). La fel ca

[1] P. Vellas, *Droit international public*, Paris, 1967, p. 55-58.

[2] Pentru amănunte legate de cetățenia romană şi drepturile deținute în temeiul acesteia, a se vedea M. Guțan, *Drept privat roman*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013, p. 97-101.

[3] D. Gaurier, *op. cit.*, p. 72-78.

[4] *Idem*, p. 77

şi grecii, romanii cunoşteau şi practicau instituția arbitrajului, pentru primele trei categorii de tratate.

Dintre regulile aplicabile ambasadorilor, amintim existența şi practicarea principiului inviolabilității ambasadorilor, uciderea ambasadorului reprezentând un motiv întemeiat pentru a fi declarat război.

Romanii nu erau străini nici de instituția pe care astăzi o denumim azil politic, beneficiarul acesteia fiind inviolabil şi neputând fi extrădat.

Grecia antică. Preocuparea grecilor pentru stabilirea de relații internaționale cu alte comunități decât cele greceşti, reglementate prin drept, a fost destul de limitată, cauza principală fiind considerată civilizația şi superioritatea lor culturală. Astfel, sunt destul de rare situațiile în care putem să vorbim despre acorduri încheiate între greci şi alte comunități, acestea din urmă fiind, de regulă, considerate a fi alcătuite din *barbari* şi, în consecință, destinate a fi aservite grecilor. Cu toate acestea, Grecia antică a cunoscut instituții de drept internațional care s-au păstrat până astăzi cele mai semnificative fiind: instituția *arbitrajului*, cele legate de *protecția străinilor*, regulile legate de încheierea şi executarea *tratatelor*, regulile de *purtare a războiului* precum şi problemele juridice ridicate în legătură cu *federalismul*[1].

Grecii considerau *arbitrajul* un mod absolut normal de rezolvare a eventualelor conflicte, scrierile lui Tucidide furnizând numeroase exemple de clauze arbitrale, precum şi de reguli precise legate de compoziția, desemnarea şi procedurile aplicabile în curțile arbitrale. Dintre clauzele arbitrale, două ni s-au părut a fi mai reprezentative şi anume: clauza arbitrală din tratatul încheiat între Sparta şi Atena în anul 423 potrivit căreia: „*în conformitate cu vechile uzanțe, noi vom utiliza argumente juridice pentru a ne rezolva diferendele, fără a recurge la război*" precum şi clauza arbitrară din tratatul de pace din 418 dintre Sparta şi Argos în care se arăta că: „*părțile vor soluționa diferendele dintre ele prin arbitraj de pe picior de egalitate perfectă, potrivit regulilor stabilite*"[2].

În ceea ce priveşte *instituțiile juridice de protecție a străinilor*, cea mai cunoscută este, fără îndoială, ***proxenia***, în ale cărei reguli putem distinge elemente componente ale dreptului diplomatic şi consular de astăzi, proxenul fiind persoana care asigura relațiile diplomatice şi asista la negocierea tratatelor dintre statul al cărui cetățean era şi statul în care era trimis pentru a reprezenta statul său de origine. Proxenul se bucura de o protecție particulară în ceea ce priveşte securitatea sa personală şi a bunurilor sale, chiar dacă cele două state s-ar fi putut afla la un moment dat în stare de război, putea să-şi apere drepturile în justiție şi era scutit de plata unor sarcini fiscale. Cu toate acestea, nu putea să dobândească proprietate funciară şi nici să se căsătorească cu o localnică.

Alte instituții destinate protecției străinilor au mai fost: ***isopolitia*** – prin intermediul căreia străinilor li se asigura un statut juridic asemănător locuitorilor cetății, ***asylia*** – constituind o garanție care viza inviolabilitatea proprietății private aparținând unui stat străin pe teritoriul unui alt stat precum şi inviolabilitatea unor sanctuare religioase ce serveau drept loc de refugiu sau de azil – şi ***sumbola*** – instituție, legată de comerțul intens desfăşurat de greci, prin intermediul căreia comercianții îşi alegeau dreptul

[1] A se vedea, pentru amănunte legate de constituirea federală a vechilor cetăți antice greceşti, D. Gaurier, *op. cit.*, p. 53-55.

[2] *Idem*, p. 61.